

Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri

Filiz KILIÇ*

Tezkire ve Tezkirecilik

TEZKİRE, Arapça *z-k-r* kökünden *tef* ile vezninde türemiş bir kelime olup 'hatırlamaya vesile olan şey' demektir. Bu haliyle sözcük, dilimizde çeşitli manalarda kullanılmıştır: Küçük mektup, pusula; bir iş için izin verildiğini bildiren veya bir hususu ispata yarayan resmî belge; askerlik görevinin bittiğini bildiren belge; aynı şehirde resmî daireler arasındaki yazışma pusulası, makamlar arasında gidip gelen kısa yazı.¹ Bütün bunların ötesinde tezkire, belli bir meslekte tanınmış kişilerin, başta şairler olmak üzere, velilerin, hattatların, mimar ve musikî ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz eden bir edebî türün adı olmuştur. Şairlerin toplandığı bu tür biyografik eserler, *tezkire-i şu'ara*, *tezkiretü'ş-şu'ara* ya da sadece *tezkire* olarak zikredilirler.

Arap Edebiyatında Tezkirecilik

İslam tarihçilerinin Hz. Peygamberin hayat ve hadislerine dair yaptığı çalışmalar, biyografinin bir bilim dalı olarak İslam dünyasında çok önemli bir yer edinmesine sebep olmuştur. Bu tür çalışmalara, başta Hz. Peygamber olmak üzere İslam tarihinin önemli şahıslarının topluma örnek kişiler olarak takdimi ve Arap geleneğindeki soy soplâ övünme alışkanlığı da eklendiğinde biyografi ilmi daha da önem kazanmıştır. Arap edebiyatında biyografik çalışmalar *tabakat*² kitaplarında toplanmaktaydı. İşte tezkire türünün kökeni bu kitaplara³ dayandırılabilir.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005, c. III, s. 3157.

2 *Tabakat* kelimesi, *tabaka* kelimesinin çokluk şekli olup "tabakalar, üst üste konmuş bir-

İslam tarihinin ilerleyen dönemlerinde bilgin ve muhaddislerin siyasî tarih alanındaki yerini bir süre sonra resmî görevliler almaya başlayınca, biyografi alanı serbest tarihçilere kalmıştır. Siyasî tarihin hanedanlığa ait yıllıklara dönüştürülmesinden sonra biyografi, bilgin ve muhaddislerin gözünde daha da önem kazanmıştır. Onlar, dünyevî, siyasî yapı yerine peygamberin varisleri olan ulemanın hayatlarını anlatmayı gerçek tarihçilik olarak algılamışlardır.⁴ Bu niyetle daha çok bir grubun ya da bir sınıfın mensuplarını bir araya getiren eserler yazılmaya başlanmıştır. Ebu Nuaym-i İsfahanî (ö. 1038)'nin *Hilyetü'l-evliya'sı* ve Hatib-i Bağdadî (ö. 1071)'nin tek bir bölgeyle ilgili hacimli eseri bunların ilk örnekleridir. Giderek bu çalışmalar, dil bilimcilerini, şairleri, hekimleri ve diğer meslek mensuplarını da kapsamaya başlamıştır. Bu tarz meslek mensuplarıyla ilgili ilk eserler mutasavvıflar hakkında kaleme alınmıştır. Şiir alanında bunların elde bulunan ilk örneği, Muhammed b. Sallam el-Cumahî (ö. 865)'nin *Tabakatu's-şu'ara* adlı eseridir. Bu eser aracılığıyla erken dönem Arap şairleri hakkında bilgi sahibi olmaktayız. İbn Kuteybe'nin *Kitabü's-şi'r ve's-şu'ara'sı* ile Ebu'l-Ferec el-İsfahanî (ö. 967)'nin *Kitabü'l-aganî* adlı çalışmaları şairler hakkında bilgi veren diğer erken dönem eserleridir. El-Merzubanî (ö. 990)'nin *Mu'cemu's-şu'ara* adlı eseri ise metot bakımından mühim bir eserdir. Bu eserle birlikte şairler alfabetik olarak sıralanmaya başlanmıştır. Bunlara Saalibî (ö. 1038)'nin bahsedilen kişileri ülkelerine göre tasnif eden *Yetimü'd-dehr*'ini ve Baharzî (ö. 1076)'nin *Yetimü'd-dehr'e* zeyl olarak yazılan *Dumyetü'l-kasr*'ını eklemek gerekir. Hazirî (ö. 1172) *Zinetü'd-dehr*, Beyhakî (ö. 1170) *Vişahü'd-dümye*, İmadeddin el-İsfahanî (ö. 1201) ise *Haridetü'l-kasr* adıyla zeyli devam ettirmişlerdir.⁵

XII. yüzyıldan itibaren yıl usulüne dayalı tarihçilik kendini geliştirdi. Biyografi bu eserlerin içinde de yer almaya devam etti. Birzalı (ö. 1339), biyografileri yüzyıllara göre tanzim fikrini getirirken İbn Hacer el-Askalanî (ö. 1449), ölüm tarihi esasına dayalı yeni tertip şeklini uygulamaya koymuştur.⁶

birine uygun şeyler" demektir. Terim olarak başlangıçta aynı nesepten olan kimselerin hal tercümelerini toplayan eserler için, daha sonra da aynı devirde yaşayan veya belli bir sahada şöhret bulmuş önemli kişilerin hal tercümelerini içeren eserler için kullanılmıştır. Kemal Eraslan, *Ali Şir Nevayî, Mecalisü'n-nefayis*, Ankara, 2001, c. I, s. xxiii-xxiv.

3 İsmail bin Ebî Muhammed el-Yezdî (ö. 815-816)'nin yazdığı *Tabakatu's-şu'ara*; El-Haysam bin Abdî (ö. 822-823)'nin yazdığı *Tabakatu'l-fukaha ve'l-muhaddisîn*; Halife bin Hayyat (ö. 844-5)'in yazdığı *Tabakatu'l-fukaha ve't-tabî'in*; Ebî Hassan ez-Ziyadî (ö. 857-8)'nin yazdığı *Tabakatu's-şu'ara* vb. Arap edebiyatında yer alan başlıca tabakat kitaplarıdır

4 Hamilton A. R. Gibb, *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 1991, s. 138.

5 J. S. Robinson, "The Tezkire Genre in İslam", *Journal of Near Eastern Studies*, 1964, c. XXI-1, s. 61-62.

6 Hamilton, a.g.y., s. 147.

Fars Edebiyatında Tezkirecilik

XII. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden bu gelenek, müteakip yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklere bırakmaya başladı. Tezkire adı verilme de Fars edebiyatında biyografik tarzda yazılan ilk eser, Nizamî-i Aruzî-i Semerkandî'nin münşi, şair, müneccim ve hekim olmak üzere dört meslek grubunu konu alan *Mecma'u'n-nevadir* ya da yaygın adıyla *Çahar Makale* (y. 1156) adlı eseridir. Farsçada gerçek anlamda tezkire türünün ilk örneğini *Lüba-bü'l-elbab* (y. 1221) adlı eseriyle Muhammed el-Avfî (ö. 1232) verdi. Eser, bir mukaddime ve on iki babdan oluşmaktadır. Yazar, yedinci baba kadar şiirin erdeminden söz edip şiir yazan devlet adamları ve bilginleri anlatmış, sekiz ve onuncu bablarda Tahirîler, Samanîler, Gazneliler ve Selçuklular dönemi şairlerini tanıtmıştır. Son iki bab, tanışıp görüştüğü şairleri ihtiva eder. Avfî'nin izlediği yöntem daha önceki Arapça yazılan biyografiler gibidir.

Avfî'nin yolunu Molla Camî (ö. 1493) takip etti. Onun sekiz bölümden meydana gelen *Baharistan* adlı eserinin yedinci bölümü, şair biyografilerine ayrılmıştı. Bu bölümde, toplam 38 şairden söz edilir. Bu eser, başta Nevayî olmak üzere Türkçe şairler tezkiresi yazarlar üzerinde çok etkili olmuştur.

Fars edebiyatında asıl dikkate değer örnek, Devletşah b. Alaü'd-devle (ö. 1486) tarafından kaleme alınan *Devletşah Tezkiresi* (y. 1487)'dir. Ali Şir Nevayî'ye sunulan bu eser, mukaddime, yedi tabaka ve bir hatimedden oluşmaktadır. Tezkirede yer alan toplam şair sayısı da 149'dur. Devletşah ele aldığı 149 şairin hayatını anlattıktan sonra şiirlerinden örnekler de verir. Bu haliyle tezkire, daha sonra yazılacak Fars ve Türk tezkirelerine modellik etmiş ve o güne dek yazılan benzer örneklerden daha çok biyografi ihtiva etmiştir.

Devletşah tezkiresinden sonra Fars edebiyatı sahasında şair tezkireleri yazma geleneği ivme kazanmış ve bugüne kadar kesintisiz devam etmiştir. Şah İsmail'in oğlu Sam Mirza (ö. 1533-4)'nın 1561'de tamamladığı ve Devletşah tezkiresinin zeyli mahiyetindeki *Tuhfe-i Samî*; Emin Ahmed-i Razî (ö. 1601)'nin 1594'de tamamladığı *Heft İklim*; Mirza Muhammed Tahir-i Nasrabadî (1618-1700)'nin yazdığı *Tezkire-i Nasrabadî*; Molla Abdü'n-nebi Fahu'z-zemanî-i Kazvinî'nin 1619'da yazdığı *Tezkire-i Meyhane*; Muhammed Efdal-i Ser-hoş'un 1682-1696 yılları arasında yazdığı ve Hindistan'da yetişip Farsça eser veren yaklaşık iki yüz şairin öz geçmişini içine alan *Kelimatü's-şu'ara*; Lutfalibeg-i Azer-i Begdilî (1722-1781)'nin 1761'de kaleme aldığı *Ateş-kede*; Rıza Kulî Han-i Hidayet (1800-1871)'in yazdığı *Mecma'u'l-fuseha ve Tezkire-i Riyazu'l-arifin*; Hac Ali Ekber Nevvab-i Şirazî (1773-1846)'nin yazdığı *Tezkire-i Dil-güşa* vb. İran'da bugün de şair tezkiresi yazma geleneği devam etmektedir. Çağdaş müellifler tarafından kaleme alınan tezkirelerin başlıcaları şunlardır: Abdu'l-Hamid-i Halhalî'nin *Tezkire-i Şu'ara-yı Mu'asır-ı İran*; Ni'metu'llah Zekâi-i Beyzaî'nin *Tezkire-i Han-ı Ni'met*; Mahmud-ı Hidayet'in *Gülzar-ı Cavidan*; Aziz

Devletabadî'nin *Suhanveran-ı Azerbaycan*; Hamid-i Dihim'in *Tezkire-i Şu'ara-yı Azerbaycan*; Abdu'r-refî'-i Hakikat'ın *Ferheng-i Şairan-ı Zeban-ı Parsî*; Seyyid Muhammed Bakır-i Burka'î'nin, *Suhanveran-ı Namî-i Mu'asır-ı İnan* vb.⁷

Türk Edebiyatında Tezkirecilik

Arap ve Fars biyografi geleneği içinde önemli bir yeri olan tezkirecilik, hemen hemen aynı şekil ve içerik özellikleriyle Türk edebiyatı tarihinde de yerini aldı. Ancak bu örnek alma taklit seviyesinde kalmamış, Anadolu'da hızla gelişen dil ve edebiyatın en önemli temsilcilerinin unutulmamaları, gelecek kuşaklar tarafından da bilinmeleri için art arda tezkire yazılmaya başlanmıştır. Bu eserlerin bir kısmı örnek alınanlardan çok daha başarılı olarak yazılmıştır. XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar devam ederek, bu geniş zaman dilimi içinde farklı şekli görünümlemlerle karşımıza çıkan tezkirelerin son örneğini Nail Tuman, (ö. 1958) mevcut bir çok tezkire ve başka biyografik eserleri tarayarak oluşturduğu *Tuhfe-i Nailî* (y. 1949) adlı çalışması ile vermiştir. Türkçe yazılmış tezkireleri kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Tezkire Yazarı

Tezkirenin Adı

XV. Yüzyıl

1 Ali Şir Nevayî

Mecalisü'n-Nefais (Çağatayca)

XVI. Yüzyıl

2 Garibî

Tezkire-i Mecalis-i Şu'ara-yı Rum⁸

3 Sehî Bey

Heşt-Behişt (Bihîşt)

4 Latifî

Tezkire-i Şu'ara

5 Âşık Çelebi

Meşa'irü'ş-şu'ara

6 Hasan Çelebi

Tezkiretü'ş-şu'ara

7 Ahdî

Gülşen-i Şu'ara

8 Beyanî

Tezkire-i Şu'ara

9 Gelibolulu Âlî

Kühü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı

XVII. Yüzyıl

10 Sadıkî

Mecmaü'l-havas (Çağatayca)

11 Riyazî

Riyazü'ş-şu'ara

12 Kafzade Faizî

Zübdetü'l-eş'ar

13 Rıza

Tezkire-i Şu'ara

⁷ Kemal Eraslan, a.g. e, s. xxv-xxvi.

⁸ Eser, 1590'da istinsah edilmesine rağmen, 1524–1535 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.

14 Yümnî	Tezkire-i Şu'ara
15 Asım	Zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar
16 Güftî	Teşrifatü'ş-şu'ara

XVIII. Yüzyıl

17 Mucib	Tezkire-i Şu'ara
18 Safayî	Tezkire-i Şu'ara
19 Salim	Tezkire-i Şu'ara
20 Hasib	Silkü'l-le'alî-i Al-i Osman'ın Tezkire Kısmı
21 İsmail Belîğ	Nuhbetü'l-asar li Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar
22 Safvet	Nuhbetü'l-Asar fi Fevaidi'l-eş'ar
23 Ramiz	Adab-ı Zurefa
24 Silahdarzade Mehmed Emin	Tezkire-i Şu'ara
25 Esrar Dede	Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye
26 Akif	Mir'at-i Şi'r

XIX. Yüzyıl

27 Şefkat	Tezkire-i Şu'ara
28 Esad Efendi	Bağçe-i Safa-enduz
29 Arif Hikmet	Tezkire-i Şu'ara
30 Fatin	Hatimetü'l-eş'ar
31 Tevfik	Mecmua-i Teracim
32 Mehmed Tefvik	Kafile-i Şu'ara

XX. Yüzyıl

33 Faik Reşad	Eslaf
34 Mehmed Siraceddin	Mecma'-ı Şu'ara
35 Ali Emirî	Tezkire-i Şu'ara-yı Amid
36 Aga Muhammed	Riyazü'l-aşıkîn
37 M. Kemal İnal	Son Asır Türk Şairleri
38 Nail Tuman	Tuhfe-i Nailî

Tabloda da görüldüğü üzere, Türk edebiyatının bilinen ilk tezkiresi Ali Şir Nevayî'nin (ö. 1501) *Mecalisü'n-nefais* (y. 1491, 1498)⁹ adlı eseridir. *Mecalisü'n-nefais* Çağatay edebiyatı, özellikle de İran edebiyatı için çok mühim bir kaynak olmakla beraber, asıl önemli yanı Anadolu'da meydana gelen tezkirelere modelik etmiş olmasıdır. Nevayî eserini yazarken Fars tezkirelerinden etkilenmiş,

9 1491, *Mecalisü'n-nefais*'in ilk yazılış, 1498 ise gözden geçirilip ilavelerle yeniden yazılıp tamamlandığı tarihtir. Kemal Eraslan, a.g.e. s. xxx; Mustafa İsen, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak ve Aysun Eyduran, *Şair Tezkireleri*, Ankara, 2002, s. 19.

özellikle de Camî'nin Baharistan'ı ile Devletşah'ın tezkiresini model almıştır. *Mecalisü'n-nefais* tıpkı *Baharistan*'da olduğu gibi meclis adı verilen sekiz bölümden oluşur.¹⁰ Eser mahiyet itibariyle de tam bir şair tezkiresi niteliğinde olan *Tezkire-i Devletşah*'a benzer. Tezkirede Hüseyin Baykara (1438-1507)'nin doğumundan saltanatının sonuna kadar süren devre içinde Orta Asya ve İran'da yetişen Türkçe ve Farsça şiir yazar ya da şiirle ilgilenen 461 kişiye yer verilmiş, bu şahısların ana hatlarıyla öz geçmişleri anlatılmış, şairlerin sanat yetenekleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuş, örnek şiir olarak özellikle matlalar yazılmıştır. 461 şair içinde var olan 43 Türk şair hakkında verilen kısa bilgileri başka kaynaklarda bulmak mümkün değildir ve bu bilgiler Orta Asya Türk edebiyatı araştırmalarına ışık tutacak niteliktedir. Nevayî, bilhassa kabiliyetli bulduğu genç şairleri Türkçe yazmaya teşvik etmiş, yazarlara takdirlerini belirtmekten kaçınmamıştır.¹¹

Baharistan, *Devletşah* ve *Mecalisü'n-nefais*, Herat'ta yazıldıkları için Herat ekolu tezkireleri olarak adlandırılırlar. Bu ekolün temsilcileri, ortaya koydukları bu eserlerle hem daha sonra Osmanlı ülkesinde çıkacak şair tezkireleri türünü derinden etkilemişler, hem de edebî biyografiye ivme kazandırmışlardır.

Arap edebiyatında olduğu gibi Batı Türkçesi geleneğinde de biyografi önce umumî tarihlerin içinde yer aldı. Bu anlamda ilk dönem tarihlerinin hemen hepsinde biyografiye rastlamak mümkündür. Umumî tarihler dışında bizde müstakil biyografi kitabı olarak kaleme alınan ilk örnek, Lami-î (ö. 1531)'nin *Nefahatü'l-üns* (y. 1520)'ün tercüme ve zeylini ihtiva eden *Fütuhu'l-mücahidin li Tervihi Kulubi'l-müşahidin* (y. 1520) adını taşıyan eseridir. Şairler tezkiresi olarak ilk örnek ise Sehî Bey (ö.1548-49) tarafından kaleme alınan *Heşt-Behişt* (y. 1538)'tir. Eser şekil açısından *Mecalisü'n-nefais*'e çok benzer.

MECALİSÜ'N-NEFAİS HEŞT-BEHİŞT

1. Meclis Nevayî'den önce yaşamış ve o doğmadan önce ölmüş şairler. 2. Meclis: Nevayî'nin zamanında yaşayan, onun çocukluğu ve gençliğinde görüp tanıdığı, ama tezkirenin yazıldığı tarihten önce ölen şairler.	1. Tabaka: Devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman (Muhıbbî). 2. Tabaka: Başlangıçtan Kanunî Sultan Süleyman'a gelinceye kadar şiir yazmış padişah ve şehzadeler. 3. Tabaka: Vezir, kazasker, defterdar, nişancı, beylerbeyi gibi devlet büyükleri.

10 *Baharistan*'ın ravza adı verilen bölümlerinin muhtevası şu şekildedir: 1. ravza: Evliyalar ve büyük sufiler hakkında; 2. ravza: Hakimlerin sözleri hakkında; 3. ravza: Sultanların adaleti hakkında; 4. ravza: Cömertlik hakkında; 5. ravza: Aşk hakkında; 6. ravza: Mulatefe ve mutayebe hakkında; 7. ravza: Şairler hakkında; 8. ravza: Hayvanların dilinden hikayeler hakkında.

11 Kemal Eraslan, a.g.e, s. xxix.

3. Meclis: Nevayî'nin zamanında üne kavuşan ve kendileriyle tanıştığı, dostluk kurduğu şairler.
4. Meclis: Bilgin şairler.
5. Meclis: Horasanlı şair mirzalar ve hükümdar ailesinden olan şairler.
6. Meclis: Horasan dışında yaşayan bilim adamları ve tanınmış şairler.
7. Meclis: Sultan ve şehzadelerden şair olanlar.
8. Meclis: Devrin padişahı Sultan Hüseyin Baykara.
4. Tabaka: Bilgin şairler.
5. Tabaka: Sehî Bey'den önce yaşamış ve ölmüş şairler .
6. Tabaka: Sehî Bey'in gençliğinde, ün yapmış olan, olgunluk devirlerine yetişebildiği; birçoğu ile tanışıp görüştüğü şairler
7. Tabaka: Eserin yazıldığı tarihte hayatta bulunan ünlü şairler.
8. Tabaka: Eserin yazıldığı sırada yeni yeni duyulmaya başlayan, Sehî'nin kabiliyetli bulduğu "nevheves", genç şairler.

Tabloda da görüldüğü üzere *Heşt-Behişt*, şekil ve muhteva açısından *Mecalisü'n-nefais*'e çok benzemektedir. Sehî'nin tertip tarzı fikrini Nevayî'den aldığı açıkça görülmektedir. Sehî'den sonra tabaka sistemini kısmen Latîfî (1491-1582) ve Ahdî (ö. 1593) eserlerinde kullanmışlar, Gelibolulu Âlî (1541-1600), padişahların saltanat devirlerine göre şairleri sıralayarak değişik bir yöntem izlemiş; daha sonraki tezkire yazarları mukaddimededen sonra şair padişah ve şehzadelere, ardından da şair biyografilerine geçmişlerdir.

Tıpkı *Mecalisü'n-nefais*'te olduğu gibi *Heşt-Behişt*'te bulunan 241 şair hakkında da fazla bilgi verilmemiş; bu şahısların hayatları kısaca anlatıldıktan sonra, şiirleri ve sanatları konusunda birkaç söz söylenmiş ve örnek olarak şiirlerinden bir ya da birkaç beyit alınmıştır. *Sehî Tezkiresi*'nin en önemli tarafı, Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen şairleri ilk kez bir tezkire halinde toplaması ve böylece birçok şairi unutulmaktan kurtarmasıdır. Tezkire, Osmanlı edebiyatının ilk devirlerindeki şairlerin çoğu hakkında bilgi veren tek kaynaktır. Ayrıca Sehî Bey, Anadolu'daki şu'ara tezkireciliğini başlatmış, bu bakımdan kendisinden sonra gelen tezkirecilere örnek olmuştur.¹²

XVI. yüzyıla kadar gelişen edebî birikim ve onların yaratıcılarını bir araya getirme arzusu, zamansız bir özenti değil, bir ihtiyacın sonucudur. Sehî Bey'den sonra özellikle Latîfî ve Âşık Çelebi şair biyografilerinin çok başarılı örneklerini vermişlerdir. Latîfî bizde türle ilgili olarak ilk kez tezkire adını kullanan yazardır. Onu izleyerek daha sonra bu vadede eser veren on üç yazar da eserine tezkire adını vermiştir. *Latîfî Tezkiresi* (y. 1546), daha önce yazılan *Heşt-Behişt*'ten birçok yönden üstün bir eserdir. Eser mukaddime, üç fasıl ve hatimededen oluşur. Latîfî, eserinde alfabetik usulü ilk kez kullanmakla kalmamış, her harf içinde ayrıca üç harfe kadar bir sıralama yapmıştır. Tezkire ele al-

12 Mustafa İsen, *Tezkire, Heşt-Behişt*, İstanbul, 1980 (2. bs., Ankara, 1998).

diği 334 şair hakkında isabetli eleştiri ve değerlendirmeler ihtiva etmesinin yanı sıra verdiği doğru bilgiler bakımından da oldukça önemlidir.¹³

Anadolu sahası Türk edebiyatının üçüncü şair tezkiresi olan Ahdî'nin (ö. 1593) *Gülşen-i Şu'ara'* (y. 1564/1593)'sı iki kez tertip edilmiş, mukaddime ve dört ravzadan oluşan bir biyografi eseridir. Tezkirede 381 şair biyografisi alfabetik olarak sıralanır. Ahdî sadece çağdaşı olan şairleri eserine alması bakımından kendinden önce ve sonra gelen tezkirelerden ayrılır. *Gülşen-i Şu'ara'*'nın edebiyat tarihimiz açısından en önemli tarafı, büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu bölgesinde ve Bağdat civarında yaşayan şairleri ihtiva etmesi ve bu bölgede yaşayan 147 şair için tek kaynak durumunda olmasıdır.¹⁴

Âşık Çelebi'nin (1520-1572) *Meşairü'ş-şu'ara* (y. 1568)'sı, Mukaddime ve EB-CED sistemine göre sıralanmış 427 şair biyografisinden oluşmaktadır. Âşık Çelebi'nin kendine has orijinal üslûbuyla kaleme aldığı tezkiresi edebiyat, kültür ve dil tarihimiz açısından çok önemlidir. Kısa biyografilerde verilen bilgiler diğer tezkirelerden pek farklı değildir. Çelebi'nin kendine has canlı, samimi, esprili üslubu, esas onun tanıdığı şairleri anlatırken ortaya çıkar. Tezkirenin en önemli tarafı Âşık Çelebi'nin bizzat şairinden öğrendiği veya yakınlarından duyduğu en doğru ve geniş bilgiyi vermesi, bir psikolog gibi şairleri ve olayları tahlil etmesidir. Bu yönüyle eser bir edebiyat tarihinden çok hikâye hatta roman havası taşımakta ve türünün tek örneğini teşkil etmektedir. Bu uzun biyografilerde sadece kişi tasvirleri ve ruhî tahliller yapılmamış, çevre, mekân anlatımına, devrin sosyal yapısına gelenek ve göreneklerine dair bilgiler de verilmiştir.¹⁵

640 şair biyografisi ile tezkire geleneğinin en hacimli örneklerinden ve edebiyat tarihimizde en çok istinsah edilen eserlerden biri olan Kınalızade Hasan Çelebi (1546-1604)'nin tezkiresi (y. 1585-86), bir mukaddime, sultan şairler, şehzade şairler ve asil şairler olmak üzere üç fasıl halinde düzenlenmiş olup birinci ve ikinci bölümde yer alan padişah ve şehzadeler kronolojik, üçüncü bölümde bulunan şairler ise alfabetik olarak sıralanmıştır. Tezkireci, şairlerin doğum ve yerleşim yerlerini takdim ederken şehir ve kasabaların sahip oldukları sosyo-kültürel zenginliği ve canlılığı, coğrafi güzelliği ve imkânları hakkında doğrudan veya dolaylı tanıtmaya ve tasvirlerle diğer tezkirelere göre daha fazla yer vermiştir. Böylece Hasan Çelebi, şairlerin doğum ve yerleşim yerleriyle ilgili yaptığı tarif ve tavsiflerle XVI. yüzyıl Osmanlı devletinin kültür ve sanat coğrafyasını gözler önüne serer. Tezkireyi diğer tezkirelerden ayıran önemli özelliklerden biri budur.¹⁶

13 Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü'ş-şu'ara ve Tabsıratü'n-nüzema*, Ankara, 2000.

14 Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arası*, Ankara, 2005.

15 Filiz Kılıç, "Meşairü'ş-şu'ara, İnceleme-Tenkitli Metin", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1994.

16 Aysun Sungurhan Eyduran, "Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şu'ara, İnceleme-Tenkitli Metin", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1999.

Beyanî (ö. 1597-98)'nin, *Tezkire-i Şu'ara* (y. 1597-1598)'sı içerdiği 377 şair ile Hasan Çelebi tezkiresinin özeti. Hasan Çelebi tezkiresinde bulunmayan dört şaire yer vermesi eserin dikkate değer tek yönüdür.¹⁷

Genel dünya tarihi olan *Künhü'l-ahbar* (y. 1597-8)'in dördüncü rüknü şair tezkiresi olarak tertip edilmiştir. Eserde 290 şair padişahların saltanat süreleri esas alınarak sıralanmıştır. Ayrıca 15 şair hakkında da başka vesilelerle tam bir biyografi örneğine yakın bilgiler verilmiştir. Âli (1541-1600)'ye gelinceye kadar hem İslamî gelenekte, hem de bu geleneğin bir bölümünü teşkil eden Türk tarih ve edebiyatında biyografi ciddi bir gelişme göstermişti. Özellikle şu'ara tezkireleri ve Şakayık telif, tercüme ve zeyilleri Osmanlı ülkesinde de biyografiyi hem muhtevası, hem de biçimi açısından standart bir şekle kavuşturmuştu. Sehi'nin ardından Latifi ve Âşık Çelebi'nin, tezkire türünün en başarılı örneklerini ortaya koymaları ve Taşköprüzade'nin Şakayık telifi ile bunun tercüme ve zeyilleri, artık Osmanlı ülkesinde klasik biyografinin nasıl olacağını aşağı yukarı belirlemişti. Âli, Anadolu biyografi geleneğinde kendinden önce ortaya konmuş örneklerin başarılı taraflarını ikmal ederek adeta Latifi, Âşık Çelebi ve Taşköprüzade'nin müsbet taraflarından yararlanarak bir sentez eser meydana getirmiştir.¹⁸

Şah Tahmasb zamanında Tebriz'de yaşayan ve Garibî-i Tebrizî Mentешеoğlu olarak şöhret bulan Garibî, *Tezkire-i Mecalis-i Şu'ara-yı Rum*¹⁹ adını verdiği tezkiresinde Anadolu sahasından 54 şaire yer vermiştir. Zeyl olarak yazılanlar bir tarafa bırakılırsa Garibî'nin bu tezkiresini en az biyografi içeren tezkire olarak değerlendirmek mümkündür.

Anadolu sahası Türk Edebiyatında tezkire türü, var olduğu geniş zaman dilimi içinde farklı şekillerde karşımıza çıkar. Sehi'nin hemen ardından peş peşe yazılan XVI. yüzyıl tezkireleri, artık taklit değil olgun örneklerdir. Bu yüzyıl tezkire yazarlarının ele aldıkları şairlerin büyük bir bölümü kendi dönemlerinden önce yaşamıştır. Biyografiler, şairler hakkında toplanan bütün bilgileri ihtiva ettikleri için uzundur. XVII. yüzyıl tezkirecileri ise, daha çok kendi çağdaşlarını yazarlar. Söylenen şeyler, bilineni tekrarlamak anlamına gelecek mütedavil bilgiler olduğu için biyografiler kısalmış, buna karşılık seçilen örnek şiirler artmıştır. Şekilde meydana gelen bu değişiklikler muhtevaya da yansımış ve XVII. yüzyıldan itibaren tezkirecilik tarihimizde, adına *Antolojik Tezkireler* diyebileceğimiz farklı yapıda eserler verilmeye başlanmıştır. Bunlara sadece antoloji demek belki daha doğrudur. Fakat çok kısa olmakla birlikte bu tezkirelerde bi-

17 Aysun Sungurhan, "Beyanî Tezkiresi, İnceleme-Tenkitli Metin", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1994.

18 Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Ankara, 1994.

19 Hüseyin Muhammedzade Sadık, *Divan-ı Garibî ve Tezkire-i Mecalis-i Şu'ara-yı Rum*, Tahran, hş. 1382 (m. 2003).

yografler de mevcuttur. Tezkireler sadece şairler hakkında bilgi vermeleriyle değil, seçilen şiirler açısından da önem taşır. Tezkirelerin bir önemi de şiir geleneğimizi yansıtmalarıdır. Aynı zamanda birer şair olan tezkire yazarlarının şiir seçiminde dikkat ettikleri noktalar değerlendirilirse, zamanın şiir zevki de ortaya çıkarılmış olur. Antolojik tezkireler, gelenek içinde biyografiden çok şiiri ön plana çıkartmış ve verilen örnek şiir sayısı ve miktarını büyük oranda arttırmıştır. Ancak, bu yapılırken şiir değerlendirmelerine çok az yer verilmiştir. Türk Edebiyatı'ndaki antolojik tezkireler şöyle sıralanabilir:

Tezkire Yazarı	Tezkirenin Adı
1 Kafzade Faizî	Zübdetü'l-eş'ar
2 Yümnî	Tezkire-i Şu'ara
3 Seyrekzade Asım	Zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar
4 İsmail Belîğ	Nuhbetü'l-asar li Zeyli Zübdeti'l-eş'ar
5 Silahdarzade Mehmed Emin	Tezkire-i Şu'ara
6 Şefkat	Tezkire-i Şu'ara

Şefkat (ö. 1826)'ten sonra antoloji niteliğinde tezkire yazma geleneği başka takipçi bulamamış ve tarihe karışmıştır. Bunda, bozulmaya başlayan geleneğin yanında XIX. yüzyıldan itibaren değişen yeni toplum yapısının farklı arayışlar içinde oluşunun da etkisi vardır.²⁰

XVII. yüzyıl Çağatay sahası edebiyatı içinde Sadikî (1532-1609) *Mecmau'l-havas* (y. en geç 1602) adlı tezkiresiyle ön plana çıkar. Doğu Türkçesi geleneğinin ikinci tezkire örneği olan *Mecmau'l-havas*, I. Şah İsmail devrinden yazıldığı döneme kadarki devre içerisinde yer alan İran ve Türk asıllı şairleri kapsamaktadır. Tezkire, *Devletşah Tezkiresi*, *Mecalisü'n-nefa'is* ve *Tuhfe-i Sami'* nin zeyli mahiyetindedir. Nitekim yazar bunu eserinin mukaddime kısmında belirtmiştir. Eser, bazen İranlı şairlerle aynı bölümde bazen de ayrı bölümlerde Türk şairlerinden bahsetmesi bakımından Türk edebiyatı için de önemli bir kaynaktır.

Riyazî Tezkiresi (y. 1609) bu yüzyılın en dikkate değer tezkiresidir. Eserin en önemli özelliği, ele alınan 417 şairin hemen hepsinin ölüm tarihlerinin belirtilmiş olmasıdır. Riyazî (1572-1644) ölüm tarihlerini çoğunlukla tarih beyitleri de söyleyerek doğrulamak istemiştir. Ayrıca, Hasan Çelebi'den sonraki 25 yıl içinde yetişen şairler hakkında verdiği bilgiler de araştırmaya dayanan önemli bilgilerdir. Riyazî bu şairler hakkında ciddi değerlendirmelerde bulunmuştur.²¹

20 Mustafa İsen, "Türk Tezkireciliğinde Antoloji Tipi Örnekler", *Ötelerden Bir Ses*, Ankara, 1997, s. 47-49.

21 Namık Açıköz, "Riyazî-ş-şu'ara-Riyazî Mehmed Efendi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 1982.

Riyazî Tezkiresi, *Rıza Tezkiresi*'yle birlikte XVI. yüzyılın şairler hakkında geniş bilgi verip eserlerinden çok fazla örnek almayan, biyografi ağırlıklı tezkireleri ile XVII. yüzyılın genellikle antoloji nitelikli eserleri arasında geçiş eserleridir. Riyazî, şairlerin hayatına dair Rıza'ya göre daha geniş bilgi verir ve bu haliyle XVI. yüzyılın eserlerine daha çok benzer.²²

Zübdetü'l-eş'ar antoloji niteliğindeki ilk eserdir. Tezkirede XV. yüzyıl ortalarından yazıldığı 1621 yılına kadar yaşamış 14'ü kadın olmak üzere 515 şair alfabe sırasına göre verilmiştir. Bu şairlerden 57 tanesi hakkında bilgiye başka hiçbir tezkirede rastlanmamaktadır. Şairlerin hayatlarına dair bilgiler iki-üç cümleyi geçmez. Faizî (1589-1622), tezkireye aldığı şairlerin ölüm tarihlerini vermeye dikkat etmiş, ölüm tarihlerini kesin olarak bilmediği şairler hakkında yaşadığı dönemi belirtecek ibareler kullanmıştır. Eser şairler hakkında bilgi vermesi açısından değerli, seçilen şiirler açısından önem taşır.²³

Rıza (ö. 1671) *Tezkire-i Şu'ara* (y. 1640)'sında alfabe sırasıyla 266 şair hakkında bilgi vermiştir. Tezkire, *Riyazî Tezkiresi*'nin izinde ancak ondan daha muhtasar bir biçimde hazırlanmıştır.²⁴

Yümnî (ö. 1622)'nin *Tezkire-i Şu'ara* (y.1622)'sı ve Asım (ö.1675)'in *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar* (y. 1675)'i XVII. yüzyıl tezkirelerinin özeti mahiyetindedirler.

Güftî (ö.1677)'nin *Teşrifatü's-şu'ara* (y. 1660)'sı Türk edebiyatında nazımla kaleme alınmış müstakil ilk ve tek tezkiredir. "Fe'ilatün mefa'ilün fe'ilün" kalıbıyla ve mesnevi nazım şekliyle yazılan bu eser 2400 beyitten oluşur. Tezkirede anlatılan 106 şairden 25'i başka tezkirelerde bulunmamaktadır.²⁵

XVIII. yüzyıl ise kendinden önceki döneme bir tepki ve XVI. yüzyılın mükemmel örneklerine bir özentidir. Bu yüzdendir ki, sözü edilen yüzyılda biyografiler tekrar XVI. yüzyıldaki gibi uzamış, buna karşılık örnek şiirlerde azalma olmuştur. XVIII. yüzyılın bir başka özelliği de edebiyat tarihimizde ilk kez zümre tezkirelerinin yazılmış olmasıdır.

Mucib(1672-1727)'in *Tezkire-i Şu'ara* (y.1710)'sı Rıza tezkiresinin bir özeti olarak *Riyazî*'ye zeyl olarak hazırlanmıştır. Tezkire XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak yazarın çağdaşı olan şairlerden seçtiği 107 biyografiyi ihtiva etmektedir.

Nuhbetü'l-asar Min Feva'idü'l-eş'ar (y. 1720), Rıza tezkiresine zeyl olarak yazılmıştır ve tezkirede 493 şair bulunmaktadır. Safayî (ö. 1726), eserini tamamladıktan sonra çağının tanınmış 18 şair ve bilim adamına gösterip onlardan birer takriz yazmalarını istemiş ve bunları da eserinin başına koymuştur. Eser, bu

22 Filiz Kılıç, *XVII.yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara, 1998, s. xxxii.

23 Bekir Kayabaşı, "Kafzade Faizî'nin Zübdetü'l-eş'arı", Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya, 1996.

24 *Tezkire-i Rıza*, İstanbul, 1316.

25 Kaşif Yılmaz, *Güftî ve Teşrifatü's-şu'ara'sı*, Ankara, 2000.

özelliğiyle tezkirecilik geleneğinde şekle ait bir farklılık arz eder. Tezkireci, zaman zaman aynı mahlaslı şairleri birbirine karıştırmış olmakla birlikte XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla, XVIII. yüzyılın başında özellikle bir kültür ve edebiyat devri olan Lale Devri'nde yaşayan şairler hakkında önemli bilgiler vermiştir.²⁶

Tezkiresinde (y. 1722) toplam 428 şair biyografisine yer veren Salim (1688-1743), aynı addaki şairleri Safayî'nin yaptığı gibi ölüm tarihlerine göre sıralamış; hayatları hakkında hayli geniş bilgi vermiştir.²⁷

İsmail Belig (1668-1729)'in *Nuhbetü'l-asar li Zeyli Zübdeti'l-eş'ar* (y. 1727)'i ve bu tezkirenin zeyli durumundaki Silahdarzade Mehmed Emin'in 1790 yılında kaleme aldığı tezkiresi XVIII. yüzyılın antoloji niteliğindeki tezkireleridir.

Tamamlanmamış olmakla birlikte Ramiz (1736-1784)'in *Adab-ı Zurafa* (y. 1784)'sı, *Safayî* ve *Salim* tezkirelerinden sonra XVIII. yüzyıl tezkirelerinin en önemlisi sayılır. Lale Devri diye anılan, kültür ve edebiyatın çok geliştiği ve yüzlerce şairin yetiştiği bir devirde *Safayî* ve *Salim* tezkirelerine giremeyen şairleri ve bu devirden sonra üne kavuşan şairleri yalnızca *Ramiz Tezkiresi*'nde bulmak mümkündür. Bu bakımdan devri için sık sık başvuru tek kaynak sayılır. Ayrıca eser, verdiği etraflı, tenkitli ve isabetli bilgiler bakımından da önemlidir.

Safvet, *Nuhbetü'l-asar Fi Feva'idi'l-eş'ar* (y.1783) adlı eserinde Mustafa Safayî Efendi'nin tezkiresini özetlemiştir.

Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye (y. 1797) veya *Esrar Dede Tezkiresi* diye de bilinen eserde Esrar Dede (1748-1797), mevlevî şairleri toplayarak Türk edebiyatındaki ilk zümre tezkiresini yazmıştır. Mevlana'dan (1207-1273) başlayarak tanınmış mevlevî şairlerinin tanıtıldığı eserde şairler hakkında bilgiler Esrar Dede'ye, şairlerin seçimi Şeyh Galib'e aittir.

Enderunlu Akif Bey'in Enderunlu şairleri topladığı *Mir'at-ı Şi'r* (y. 1797)'i, Esrar Dede tezkiresinden sonraki ikinci zümre tezkiresidir.

Hasib (ö. 1752)'in *Silkü'l-le'alî-i Al-i Osman* (y. 1722) adlı manzum tarihinin şairleri anlattığı tezkire kısmı edebiyat tarihimizde *Teşrifatü'ş-şu'ara*'dan sonra ikinci manzum tezkiredir. Ancak *Teşrifatü'ş-şu'ara* müstakil bir eser olmasıyla Hasib'in eserinden ayrılır.

XIX. yüzyıl, XVII. ve XVIII. yüzyıl tezkirelerinin şekil ve muhteva olarak adeta harmanlanmış şeklidir. Yüzyılın en dikkate değer tezkiresi Fatin (ö. 1866-1867)'in *Hatimetü'l-eş'ar* (y. 1853)'ıdır. Eser 672 şair sayısı ile Türk edebiyatının en çok biyografiye yer veren tezkiresidir. Hayattaki hal tercümesi sahiplerinin hemen hepsinin doğum tarihlerinin tespit edilmesinden başka çoğunun da sadece yılları gösterilmekle kalınmayarak ayı ve gününe kadar belirtilmiş; ayrıca hayat hikâyelerindeki önemli anların ve ölüm tarihlerinin verilmesine dikkat

26 Pervin Çapan, *Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Safayî (Nuhbetü'l-asar Min Fevaidi'l-Eş'ar) İnceleme-Metin İndeks*, Ankara, 2005.

27 Adnan İnce, *Tezkiretü'ş-şu'ara Salim Efendi*, Ankara, 2005.

edilmiştir. Fatin, seçtiği örnek şiirleri biyografinin önüne geçirerek yarar sağla-
mayan bir yenilik de yapmıştır.

Esad Efendi (1789-1848)'nin *Bağçe-i Safa-enduz* (y. 1853)'u Arif Hikmet Bey (1786-1859)'in kendi adıyla anılan tezkiresi (y. 1837) tamamlanamamıştır. Bu iki tezkireyle birlikte yüzyılın ilk tezkiresi olan antolojik nitelikteki Şefkat'ın *Tezkiretü'ş-şu'ara* (y. 1814)'sı, Hacı Tevfik Efendi (ö. 1859)'nin *Mecmuatü't-teracim* (y. 1859)'i, Mehmed Tevfik (ö. 1892)'in *Kafile-i Şu'ara* (y. 1873)'sındaki bilgiler daha önceki tezkirelerden çok da farklı değildir.

XX. yüzyıl tezkireleri içinde Ali Emiri (ö. 1924)'nin *Tezkire-i Şu'ara-yı Amid* (y. 1911) ve Müctehidzade Mehmed Aga'nın *Riyazü'l-aşkın'i* belli bir bölgede yaşayan şairlerin biyografilerini vermeleriyle daha önce yazılan tezkirelerden ayrılırlar. Bursalı Belig, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*'da kısmen Bursalı şairleri bir araya getirmeye çalışmıştır. *Tezkire-i Şu'ara-yı Amid*'de 217 Diyarbakırlı şair, *Riyazü'l-aşkın'*de ise toplam 78 Karabağlı şair yer alır. *Eslaf* (y. 1893-1894), Osmanlı şair ve alimlerinin hal tercümeleleriyle manzum eserlerinden parçalar veren ve müellifi Faik Reşad (1851-1914)'ın "tezkire" diye takdim ettiği bir eserdir. *Eslaf*, aynı adla *Hazine-i Fünun* mecmuasında çıkan yazı serisinin herhangi bir kronolojik veya alfabetik tasnif yapılmadan kitaplaştırılmış şeklidir.

Mehmed Siraceddin, *Mecma-ı Şu'ara ve Tezkire-i Üdeba* (y. 1907)'da Hammer'in *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit* adlı edebiyat tarihinin dördüncü cildinden seçtiği şairlere Salim, Safayî, Ramiz, Akif, Şefkat ve Arif Hikmet tezkirelerinden aldığı şairleri ilave etmiştir.²⁸

İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1870-1957)'in *Son Asır Türk Şairleri* (y. 1942) adlı eserindeki "Son" kelimesi, bir devrin ve bir geleneğin adeta sona erdiğini göstermektedir. *Fatin Tezkiresi* zeyli olan eserde alfabetik olarak 574 şair sıralanmıştır. *Son Asır Türk Şairleri* yazarının şahsına münhasır üslubu, son dönem şairleri hakkında ayrıntılı bilgi vermesi, zaman zaman başka kaynaklara başvurarak iktibaslar yapması, belgeler göstermesi açısından seleflerinden ayrılır. Kaynaklara gitme ve objektif olmaya çalışmasıyla yazar modern tarihçilere yaklaşıp da ele aldığı şairler konusunda bir ölçü fikrinin olmamasıyla neslinin son temsilcisi olduğunu gösterir.²⁹

Nail Tuman (ö. 1958)'in *Tuhfe-i Naili* (y. 1949) adını verdiği eseri daha önceki tezkirelerden tertip tarzı açısından çok farklıdır. *Tuhfe-i Naili* hazırlarken bir kısmı daha önce yazılmış şair tezkireleri olmak üzere 75 eserden yararlanılmış, her biyografiden sonra ilgili eserler tutarlı kısaltmalar kullanılarak cilt ve sayfa numarasıyla belirtilmiştir.³⁰

28 Mehmet Arslan, *Mehmed Siraceddin Mecma-ı Şu'ara ve Tezkire-i Üdeba*, Sivas, 1994.

29 İbnülemin Mahmud Kemal (İnal), *Son Asır Türk Şairleri (Kemalü'ş-şu'ara)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 3 cilt, 2000.

30 Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili*, Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı (haz.), Ankara, 2001

Sözü edilen bu biyografiler, konularına ve bakış açılarına göre küçük farklılıklar göstermekle birlikte ortak bir medeniyetin ürünü oldukları için belli ortak noktalara da sahiptirler. Osmanlı biyografisi daha önce var olan bir geleneğin izleyicisi olduğu için bu eserler öncelikle “mukaddime”yle başlar. Ancak mukaddimelerin hacmi tezkireden tezkireye çok farklılık gösterir. Antoloji tipi örneklerde ya da küçük hacimli tezkirelerde mukaddime kısadır. Bu bölümde yazar Tanrı’ya hamd, peygambere dua ettikten (hamdele ve salvele) sonra kitabını niçin yazdığını anlatır. Tezkireci, Allah’ın ilhamı olmasa ne şairlerin şiir ne de kendisinin bu eseri yazamayacağına bilincindedir. Bu kısmında üzerinde ısrarla durulan konular, Kur’an’da şiir aleyhindeki hükümlerin nasıl yorumlanması gerektiği ve bu hükümlerin aslında belli tarzdaki şiirleri kapsadığıdır. Tanrı’nın insanlara verdiği en değerli nesne konuşma ve yazma yetisidir. Bu yüzdendir ki şiirin tarihi insanla yaşattır ve ilk şiir Hz. Adem tarafından söylenmiştir. Bu bölümde bazen tezkireci eserini hangi yöntemleri kullanarak yazdığını ve eserine girecek isimleri nasıl seçtiğini de anlatır. Bu yüzdendir ki tezkirelerin bir bölümünün mukaddimesi orijinal birer poetika denemeleridir.³¹

Mukaddimeden sonra biyografiye geçilir. Biyografisi yazılan kişi hemen daima belli bir yaşa geldikten sonra böyle bir değerlendirmeye hak kazandığı için bu eserlerde doğum tarihleri pek yer almaz. Buna karşılık kişilerin adları, kronolojik unsurlar, özellikle de ölüm tarihleri titizlikle tespit edilmeye çalışılmıştır. Biyografiye yönelik bilgiler tezkire yazarının imkânlarına, şaire zaman ve çevre olarak yakınlığı ya da uzaklığına, ayrıca yazarın bakış açısına bağlı olarak uzayıp kısalmaktadır. Âşık Çelebi’de son derece ayrıntılı ve uzun biyografi tarzı, Faizî’de sadece şairin adı, işi ve ölüm tarihinden ibaret bir şekle dönmüştür. Daha sonra şairlerin şiirlerinden örnekler verilir. Şair ve eseri hakkında belli tavsif kelimeleriyle çok genel değerlendirmeler yapılır. Bu haliyle gelenek, biyografik künye yazıcılığını esas aldığı için bütünüyle insan unsuruna yöneliktir. Çizilen portre son derece canlı, fakat verilen bilgilerin belgelendirilmesi her zaman mümkün değildir.³² Şair tezkireleri çağının bir edebiyat ve kültür ürünü oldukları kadar, muhtevaları dolayısıyla da o devir üzerine günümüzde yapılan çeşitli araştırma ve incelemeler için yeri doldurulmaz birer belge ve kaynak durumundadırlar.³³ Bir edebiyat tarihçisi için en önemli belge eserin kendisi olmakla birlikte, eserin daha iyi anlaşılabilmesi için, ne zaman ve ne gibi şartlar altında yazıldığına bilinmesi, eser sahibinin hayatının tanınması da çok önemlidir. Dolayısıyla bir edebiyat tarihçisinin tarihî vesika ve diğer kaynakla-

31 Filiz Kılıç ve Muhsin Macit, “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri, Tezkire Önsözleri”, *Yedi İklim*, 1992, c. I, s. 3.

32 Franz Rosenthal, *A History of Muslim Hystography*, Leiden, 1952, s. 102.

33 Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Şiir Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara: 1998, s. ix.

rın yanında ilk başvurabileceği eserler tezkirelerdir. Tezkirelerde verilen bilgilerin birçoğu yazıldığı devri tam olarak vermese de, bugün için başvurulacak yegâne kaynaklardır. Bu tür eserlerin bir diğer özelliği, şairler hakkında hem eleştirel, hem de övgüye layık sözlerin bir arada bulunmasıdır. Bir şairin yaşadığı devirde şiirleri ve sanatı hakkında aynı devirde yaşayan kişilerin fikirlerini öğrenmek, ne derece beğenildiğini ve okunduğunu bilmek, edebiyat tarihçisinin yapacağı değerlendirmeler için zarurîdir. Bu bakımdan tezkire yazarlarının edebî tenkitleri çok önemli bir ölçü sayılır.³⁴

Bir kısım tezkirelerin sonunda hatime adı verilen bir sonuç bölümü yer alır. Bu kısımda da tezkireci, eserini yazarken karşılaştığı sıkıntıları anlatır, eserini başarılı kılmayı için Tanrı'ya yakarır, okuyandan ve yazandan beklentilerini sıralar.

Tezkireler, çeşitli sanatlar ve secilerle işlenerek kaleme alındıkları için kendileri de birer edebî eserdirler. Fakat burada standart bir tezkire yazıcılığından söz etmek mümkün değildir. İlk örnek olan *Sehî Tezkiresi*, üslûp, ifade ve terminoloji açısından da acemilikler gösterir. Bu konuda da *Latîfî Tezkiresi* daha sonraki yazarlara modellik etmiştir. Latîfî eserini kendi çağının yazı dili ile fakat bu eserin bilgi vermeyi hedefleyen bir çalışma olduğunu da unutmadan kaleme almıştır. Kendisinden sonra tezkire yazan Hasan Çelebi, Salim ve Ramiz süslü ve mutantan bir anlatımı tercih etmişlerdir. Aralarında bu manada üslûp farkı bulunmasına rağmen tezkireler, aynı sanat ve kültür telakkisinin ürünleri oldukları için biçim ve muhteva yanında üslûp, dil ve terminoloji bakımından da benzerlik gösterirler.³⁵

Bibliyografya³⁶

Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-asar li Zeyli Zübdetü'l-eş'ar*, Ankara: 1999.

Açıkgöz, Namık, "Riyazü'ş-şu'ara-Riyazî Mehmed Efendi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 1982.

Açıkgöz, Namık, "Tezkirelerde Yapı ve Yapı Terminolojisi'ne Doğru", *İlmî Araştırmalar*, 2000, sy. 10.

Açıkgöz, Namık, "Tezkirelere Göre XVI. Asrın Sonuna Kadar Türk Edebî Hayatı", *Türkiye Günlüğü*, 1990, sy. 11.

Adıvar, Adnan, "Tarih ve Biyografi", *Tarih Dergisi*, 1952, c. II, sy. 3-4.

Akkuş, Metin, "Bağdat Civarında Yetişen Şairler ve Hatibî'nin Tezkiresi", *Yedi İklim*, Mayıs 1992, c. I, sy. 2, s. 82-84.

34 Haluk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri*, Erzurum, 1986, s. 10.

35 Filiz Kılıç ve Ayşe Yıldız, "Sehî, Latîfî ve Aşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Bazı Üslûp Özellikleri", *V. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, Ankara.

36 Tezkireler hakkındaki bu kaynakça, Fatih Köksal'ın "Türkçe Şuara Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası" adlı çalışmasının ikmal edilmesi ile oluşturulmuştur.

- Akkuş, Metin, "Osmanlı Şu'ara Tezkireleri Geleneğine Yeni Bir Halka: Edirne Şairleri", *Dergah*, Şubat 1996, sy. 72.
- Ali Canib (Yöntem), "Safayî Efendi ve Tezkiresi", *Hayat*, 3 Teşrin-i sanî 1927, sy. 49.
- Ali Emirî, *Tezkire-i Şu'ara-yı Amid*, (c. I, elif-ze harfleri arası), İstanbul, 1327.
- Ali Emirî, *Tezkire-i Şu'ara-yı Amid*, İstanbul, 1328.
- Ali Şîr Nevayî, *Mecalisü'n-nefayis*, Ali Asgar Hikmet (neş.), Tahran, 1323.
- Ali Şîr Nevayî, *Mecalisü'n-nefayis*, Suyima Ganiyeva ve Vohid Zohidov (neş.), Taşkent, 1961.
- Ali Şîr Nevayî, *Mecalisü'n-nefayis*, Kemal Eraslan (neş.), Ankara, 2001.
- Altunay, Ahmed Refik, "Ali Emiri Efendi-Hayatı ve Asarı", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, c. I.
- Altun, Kudret, *Mustafa Mucib- Tezkire-i Mucib*, Ankara, 1998.
- Altuner, Nuran, "Safayî Tezkiresi", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 1989.
- Alyılmaz, Cengiz, "Latif Tezkiresi'nin Sentaks Yönünden İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1988.
- Andrews, Walter Guilford, *The Tezkere-i Şu'ara of Latifî as A Source For The Critical Evaluation of Ottoman Poetry*, Michigan: The University of Michigan, 1970.
- Aras, Namık Kemal, "Esrar Dede'nin Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye'si", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 1987.
- Arslan, Mehmet, *Mecma'-ı Şu'ara ve Tezkire-i Üdeba: Mehmed Siraceddin*, Sivas, 1994.
- Asım, Necip. "Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, 1327.
- Ateş, Ahmet, "Kitabiyat, Mecmaa'l-havas", *İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1953, c. V, sy. 8.
- Ateş, Ahmet, "*Mecma'a'l-Havas*", *Oriens*, 1950, c. III.
- Atlansoy, Kadir, *Bursa Şairleri-Bursa Vefyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, Bursa, 1998.
- Aziz, Bedia, "Herat Mektebi Tezkireciliği", Mezuniyet Tezi, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1924.
- Babinger, F., *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara, 1982.
- Banguoğlu, Tahsin, "Türkçe Şu'ara Tezkireleri", Mezuniyet Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1930.
- Beysanoğlu, Şevket, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, İstanbul, 1959.
- Bilkan, A. Fuat, "Tezkirelerde Tenkid", *Millî Kültür*, 1986, sy. 52.
- Börekçi, Muhsine, "Âşık Çelebi Tezkiresi'nin Sentaks Bakımından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1988.
- Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, c. II, 1333.
- Cami, Abdurrahman, *Baharistan*, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul, 1985.
- Canım, Rıdvan, *Latifî, Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsıratu'n-nuzema*, Ankara, 2000.
- Chabert, H. Thedor, *Latifî oder Biographische Nachrichten von Vorzüglichen Türkischen Dichtern Blumenlese aus ihren werke*, Zürich, 1800.
- Coşkun, Ali Osman, "Seyrekzade Mehmed Asım, Hayatı, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar Adlı Eseri", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 1985.

- Coşkun, Menderes, *Manzum Bir Şairler Tezkiresi, Hasib'in Silku'l-Le'al-i Al-i Osman'ındaki Şair Biyografileri*, Ankara, 2002.
- Çapan, Pervin, "Biyografik ve Edebî Bir Değer Olarak XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Vefat Kaydı", *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1997, sy. 1.
- Çapan, Pervin, "XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi", Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 1993.
- Çapan, Pervin, *Mustafa Safayi Efendi Tezkire-i Safayi (Nuhbetü'l-asar Min Fevaidü'l-eşar) İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara, 2005.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "Son Şu'ara Tezkiresi ve Yazarı Hakkında", *Son Asır Türk Şairleri*, c. I, İstanbul, 1988.
- Çetin Nihat, "Latîfî", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. VII.
- Çetin Nihat, "Anadolu Sahasında Yazılan İlk Dört Şu'ara Tezkiresinin Terkihi Üzerine Bir Araştırma", Bitirme Tezi, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi.
- Devletşah, *Devletşah Tezkiresi*, çev. Necati Lugal, İstanbul, 1977.
- Elgin, Necati, "Sefinetü'ş-şu'ara ve Süleyman Efendi", *Mevlana Yıllığı*, 1963.
- Elgin, Necati, "Şu'ara Tezkireleri", *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, Temmuz-Ağustos 1949, sy. 127-128 - Mayıs-Haziran 1950, sy. 139-140 (dizi yazı).
- Erdem, Sadık, *Ramiz Adab-ı Zurafa, Tenkitli Metin*, Ankara, 1985.
- Esen Muzaffer, "Ali Emiri Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. II.
- Eraslan, Kemal, *Ali Şir Nevayî, Mecalisü'n-nefayis*, Ankara, 2001.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri (Tanzimata Kadar)*, İstanbul, 1931.
- Eyduran, Aysun, "Anadolu Sahası Tezkirelerinde ve Bazı Tarih Kitaplarında Geçen Arapça Dua Cümleleri", *Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1997, c. II.
- Eyduran, Aysun, "Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şu'ara", Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 1999.
- Faik Reşad, *Eslaf*, Şemseddin Kutlu (haz.), Tercüman 1001 Temel Eser, ts.
- Fatin Davud, *Hatimetü'l-eş'ar*, İstanbul, 1271.
- Gamm, Necia, "Riyazi's Riyazuş-şu'ara", Doktora Tezi, Chicago: University of Chicago, 1976.
- Genç, İlhan, *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye*, Ankara, 2000.
- Gölpınarlı, Abdülhakî, "Şu'ara Tezkireleri ve Tezkireciler", *Aylık Ansiklopedi*, Temmuz 1949, sy. 2.
- Günaltay, Şemseddin, *İslamda Tarih ve Müverrihler*, İstanbul, 1923-1925.
- Gürlek, Dursun, "İbnülemin Mahmut Kemal İnal ve Son Asır Türk Şairleri", *Hürriyet Gösteri*, Haziran 1987, sy. 79.
- Hammer-Purgstall, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*, 4 cilt, Peşte, 1836-1838.
- Hayyampur, Abdürresul, *Sadıkî Kitabdar, Tezkire-i Mecmaü'l-havas*, (Farsça çeviriyle birlikte), Tebriz, 1327.
- Hikmet, Ali Asgar, *Tezkire-i Mecalisü'n-nefa'is*, Tahran, hş. 1363 (m. 1945).

- İbnü'lemin Mahmud Kemal (İnal), *Son Asır Türk Şairleri (Kemalü'ş-şu'ara)*, İstanbul: Türk Tarih Encümeni, 12 cüz, 1930-1942 (2. bs., İstanbul, 1970; 3. bs., İstanbul, 1988).
- İnce, Adnan, *Tezkiret'ş-şu'ara Salim Efendi*, Ankara, 2005.
- İnce, Adnan, "Salim Tezkiresi Üzerine Bir Tahlil Denemesi II", *Fırat Üniversitesi Dergisi*, 1991, c. V, s. 1.
- İpekten, Haluk, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri*, Erzurum, 1991.
- İpekten, Haluk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu ve Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988.
- İsen, Mustafa, "Divan Edebiyatında Bir Tür: Tezkireler", *Millî Eğitim*, Ekim 1989, sy. 90, s. 22-26.
- İsen, Mustafa, *Kühü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısım, (Tenkidli Metin)*, Ankara, 1994.
- İsen, Mustafa, *Latîfî Tezkiresi*, Ankara, 1990.
- İsen, Mustafa, "XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılarda Biyografi Geleneği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Haluk İpekten'in Anısına), 1993, sy. 41-55, s. 1 [*Türk Kültürü Araştırmaları*, c. XXXI, sy. 1-2, s. 211-227; ayrıca *Ötelerden Bir Ses*, Ankara, 1997].
- İsen, Mustafa, *Tezkire, Heşt-Behişt*, İstanbul, 1980; 2. bs., Ankara, 1998.
- İsen, Mustafa, "Şu'ara Tezkirelerinin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, III: Divan Şairlerinin Meslekî Konumları", *Millî Eğitim*, 1989, sy. 83.
- İsen, Mustafa, "Tezkire", *Millî Eğitim*, 1989, sy. 86 [*Türk Kültürü Araştırmaları*, c. XXXI, sy. 1-2; ayrıca *Ötelerden Bir Ses*, Ankara, 1997].
- İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, II: Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Millî Eğitim*, Nisan 1989, sy. 84.
- İsen, Mustafa, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler, Türk Edebiyatı 1*, 23-28 Eylül, İstanbul, 1985.
- İsen, Mustafa, "Türk Tezkireciliğinde Antoloji Tipi Örnekler", *Millî Eğitim*, Haziran 1989, sy. 86.
- İsen, Mustafa, F. Kılıç, İ. H. Aksoyak ve A. Eyduran, *Şair Tezkireleri*, Ankara, 2002.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih Yazmaları Kataloğu*, İstanbul, 1943, sy. 575-614.
- "Kafî-i Şu'ara", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. V, İstanbul, 1982.
- Kalkandelen, Sabri, *Türlü Eserler Kataloğu*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 9890. (Yazar, basılmamış bu eserde yer alan tezkireleri ve tezkire yazarlarını tanıtmıştır.)
- Karabağlı Mirza Muhsin, *Tezkire-i Nevvab*, Bakü, 1913.
- Karabağlı Müctehidzade Mehmed Aka, *Tezkiretü'ş-şu'ara Riyazü'l-aşıkîn*, Dersaadet (İstanbul), 1328. (Eser M. Sadi Çöğenli ve Recep Toparlı tarafından aynı ad ve bir önsöz ilavesiyle tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır: Erzurum, 1992.)
- Karabey, Turgut, *Âşık Çelebi Meşairü'ş-şu'ara Açıklamalı İsimler ve İndeksi*, Erzurum, 1978.
- Karateke, Hakan T., *İşkodra Şairleri ve Ali Emiri'nin Diğer Eserleri*, İstanbul, 1994.

- Karahan, Abdülkadir, "Tezkire", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. XII/1.
- Kartal, Ahmet, "Sadıkî-i Kitabdar'ın Mecmau'l-havas İsimli Tezkiresi ve Onda Yer Alan Anadolu Şairler", *Türk Kültürü*, 1999, s. 440.
- Kayabaşı, Bekir, "Kafzade Faizi'nin Zübdetü'l-eşarı", Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi SBE, 1996.
- Kerimov, Ragıb, "Ağa Muhammed Müşteri (Müctehizade)", *Ulduz Dergisi*, Bakü, 1988.
- Kılıç, Atabey, "Tezkire-i Rıza", Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1987.
- Kılıç, Filiz, "Meşairü'ş-şu'ara ve Tenkitli Metni Oluştururken İzlenen Yöntem", *Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1996, sy. 1.
- Kılıç, Filiz, "XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Şiir Değerlendirmelerinde Kullanılan Ahengi Belirten Kelimeler Üzerine", *Millî Folklor*, Kış 2003, sy. 60.
- Kılıç, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara, 1998.
- Kılıç, Filiz, "Meşairü'ş-şu'ara, İnceleme-Tenkitli Metin", Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 1994.
- Kılıç, Filiz ve Ayşe Yıldız, "Sehî, Latifî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Bazı Üslûp Özellikleri", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, 20-26 Eylül, Ankara, 2004.
- Kılıç, Filiz ve Muhsin Macit, "Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri, Tezkire Önsözleri", *Yedi İklim*, 1992, c. I, sy. 3.
- Köksal, M. Fatih, "Türkçe Şu'ara Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Kasım 1999.
- Köprülü, Fuad, "Âşık Çelebi", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I.
- Köprülüzade Mehmet Fuad, "Onaltıncı Asra Ait Edebî Menbalar Heratlı Fahrî ve Tezkiresi", *Hayat Mecmuası*, 1927, sy. 26.
- Köprülüzade Mehmet Fuad, "Onaltıncı Asra Ait Edebî Menbalar Sam Mirza ve Tezkiresi", *Hayat Mecmuası*, c. II.
- Kreiser, Klaus, "Ali Emirî (1558-1924): ein türkischer Bürokrat und Intellektueller in Jemen, Studies in Oriental Culture and History", *Festschrift for Şalter Dostal ed. A. Gingrich*, Frankfurt, 1993.
- Kut, Günay, *Heşt Bihîşt, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Harvard, 1978.
- Kutluk, İbrahim, *Beyanî Mustafa bin Carullah Tezkiretü'ş-şu'ara*, (Eski Yazılı Tenkitli Metin), Ankara, 1997.
- Kutluk, İbrahim, *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şu'ara*, (Eski Yazılı Tenkitli Metin), 2 cilt, Ankara, 1989.
- Latifî, *Tezkire-i Latifî*, Ahmed Cevdet (neş.), İstanbul, 1314.
- Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi* c. I, Ankara, 1973.
- Macit, Muhsin, "Tezkire Türünün Teşekkülünde Herat Ekolü Tezkirelerin Rolü", *Yedi İklim*, Şubat 1993, c. V, sy. 35.
- Mantran, R., "Arif Hikmet Bey", *EI*, s. 630.

- Mehmet Halit (Bayrı), “Âşık Çelebi”, *Hayat Mecmuası*, 1928, s. 172.
- Mehmet Halit (Bayrı), “Latîfî ve Tezkiresi”, *Hayat Mecmuası*, 1927, s. 17, 19.
- Mehmet Halit (Bayrı), “Meşairü’ş-şu’ara”, *Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası*, 1934, c. III, sy. 27.
- Mehmet Halit (Bayrı), “Sehî ve Eseri”, *Dergah*, 1337, c. IV, sy. 39, s. 54-55 [*Millî Mecmua*, c. X, sy. 110].
- Mehmet Halit (Bayrı), “Şairler Tezkiresi Sahibi Âşık Çelebi”, *Hayat Mecmuası*, 1928, s. 72 [*Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, s. 4].
- Mehmet Halit (Bayrı), “Tezkireler ve Tezkireciler”, *Hayat Mecmuası*, 13 Kanunuevvel 1928, sy. 5/107
- Mehmet Halit (Bayrı), “Tezkireler ve Tezkire-nüvisler”, *Millî Mecmua*, c. VII, sy. 75.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. III, İstanbul, 1311.
- Mehmet Siraceddin, *Mecma’-i Şu’ara ve Tezkire-i Üdeba*, İstanbul, 1325.
- Mehmet Tevfik, *Kafile-i Şu’ara*, (10 cüz, büyük boy), İstanbul, 1290. (Basılan kısım “dal” harfine kadardır).
- Meredith G.-Owens, *Meşairü’ş-Şu’ara or Tezkere of Âşık Çelebi*, Londra, 1971.
- Meydan Larousse*, “Tezkire”, c. XII.
- Mordmann, J. H., “Fatin Efendi”, *El*, c. III, s. 92.
- Oğraş, Rıza, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safa-enduz’u*, Burdur, 2001.
- Oktürk, Şerif, “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu’ara Tezkireleri”, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1945.
- Özcan, Abdülkadir, *Nevzade Ataî, Şakaık-ı Numaniye ve Zeyilleri*, İstanbul, 1989.
- Özçelik, Sadeddin, “Mecalisü’n-nefais”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 1986.
- Rasim, “Terceme-i Hal-i Sahib-i Divan”, *Divan-ı Fatin*, İstanbul, 1283.
- Rekin, Ertem, “İbnülemin Mahmud Kemal İnal”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1981, c. IV.
- Rescher, O. Ve Necati Lugal, *Sehî Bey’s Tezkere, Turkische Dichterbiographien aus dem 16. Jahrh.*, İstanbul, 1942.
- Rescher, O. Ve Necati Lugal, *Turkische Dichterbiographien I: Sehî’s Tezkere*, Tubingen, 1941.
- Rıza, *Tezkire-i Rıza*, İstanbul, 1316.
- Robinson, J. S., “The Tezkere Genre in Islam”, *Journal of Near Eastern Studies*, 1964, c. XXII.
- Robinson, J. S., “The Tezkere Genre in Islam”, *Journal of Near Eastern Studies*, 1965, c. XXIV.
- Robinson, J. S. “The Ottoman Poetry Biographies of Poets”, *Journal of Near Eastern Studies*, 1965, c. XXIV.
- Robinson, J. S., “Ahdî and his Biography of Poets”, *Iran and Islam*, Edinburgh, 1971.
- Robinson, J. S., “Ottoman Tezkere-i Şu’ara Literature; its Development and its value as Literary Criticism”, Doktora Tezi, Edinburgh: The University of Edinburgh, 1959.
- Rosenthal, Franz, A., *History of Muslim Histrography*, Leiden, 1952.

- Sadık, Hüseyin Muhammedzade, *Divan-ı Garibî ve Tezkire-i Mecalis-i Şu'ara-yı Rum*, Tahran, hş. 1382 (m. 2003).
- Sadıkî Kitabdar, *Tezkire-i Mecma'ül-havas*, Abdürresul Hayyampur (neş.), Tebriz, 1327.
- Salim, *Tezkire-i Salim*, İstanbul, 1315.
- Sarak, Zekiye, "Safayî ve Salim Tezkireleri Üzerinde Bir Araştırma", Bitirme Tezi, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1949.
- Sehî Bey, *Tezkire-i Sehî*, Mehmed Şükrü (neş.), İstanbul, 1325.
- Solmaz, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arası*, Ankara, 2005.
- Sungurhan, Aysun, "Beyanî Tezkiresi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 1994.
- Şabanoviç, H., *Knjizevno Muslimana BÎH na Orijentalnim Jezicima*, Saraybosna, 1973.
- Şahin, Bilal, "Süleyman Fehim'in Sefinetü's-şu'ara'sı", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE, 1996.
- Şehabettin Mahmud el-Alusî, *Arif Hikmet Hayatuhu ve Measiruhu*, Beyrut, 1983.
- Şeyhzade, Maksudî, "Ali Şîr Nevayî'nin Azerbaycanlı Tezkireci Şagirdi Hakkında", *Nevayî Armağanı*, Taşkent, 1968.
- Tarikdaroğlu, Abdurrahman, "Kınalızade Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-Şu'arası Üzerine Bir Sentaks Çalışması", Erzurum: Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, 1988.
- Tevfik, *Kafile-i Şu'ara*, İstanbul, 1290.
- Timurtaş, F. Kadri, "XVII. Asır Şairlerinden Güftü ve Teşrifatü's-şu'ara'sı", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1948, c. II, sy. 3-4.
- Tolasa, Harun, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1982, sy. 1.
- Tolasa, Harun, *Sehî Latifi Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre XVI. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, nr: 14, İzmir, 1983.
- Tolasa, Harun, "Tezkire", *Türk Ansiklopedisi*, 1982, c. XXXI.
- Tolasa, Harun, "Şair Tezkirelerinde Örnek Verme İşlemi", *EÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1980, c. I, sy. 1.
- Topolova, Aljira, "Karabağlı Muhammed Aka Müctehidzade, Riyazü'l-aşkın", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 1999.
- Tuman, Nail: *Tuhfe-i Nailî*, Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı (haz.), Ankara, 2001.
- Yılmaz, Kaşif, *Güftü ve Teşrifatü's-şu'ara'sı*, Ankara, 2000.
- Zavotçu, Gencay, "Rıza Tezkiresi-İnceleme-Metin", Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1993.
- Zavotçu, Gencay, "Zehr-i Marzade Seyyid Mehmed Rıza ve Tezkiresi", *Yedi İklim*, Haziran 1994, c. V, sy. 51.
- Zübeyiroğlu, Ruhsar, "Mecmuatü't-teracim", Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 1989.

The Tezkeres of Poet: Indispensable Sources for the History of our Literature

Filiz KILIÇ

Abstract

Tezkere, which is an Arabic word, means something that causes one to remember. The tezkeres of poets are the biographic Works collecting poets and they are basic to Works of an history of literature. A good many examples of tezkere, whose first examples are seen in Arab literature, are also given in the Persian and Turkish literature. The tezkeres of poets were incessantly written between XVIth century and XXth century in the Turkish literature in the Anatolian area. Since poets and poetic boks are also evaluated along with the lives and books of poets, in tezkeres, these kinds of boks also explain the poetics of the time. Since tezkeres are generally written in a prose style with sadjh and rich in terms of literary arts, they also make up a medium for stylistic analysis.

Key Words: Tezkere, The tezkeres of poets, Arab tezkeres, Persian tezkeres, Turkish tezkeres.

Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkereleri

Filiz KILIÇ

Özet

Arapça bir kelime olan tezkire, hatırlamaya vesile olan şey demektir. Şair tezkireleri, şairlerin toplandığı biyografik eserlerdir ve edebiyat tarihimizin vazgeçilmez kaynaklarıdır. İlk örnekleri Arap edebiyatında görülen türün Fars ve Türk edebiyatında da birçok örneği verilmiştir. Anadolu sahası Türk edebiyatında XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar hiç kesintiye uğramadan şair tezkiresi yazılmıştır. Tezkirelerde şairlerin hayatları, eserleri yanında şair ve eser değerlendirmelerine de yer verildiğinden, bu tür eserler devrin poetikasını da ortaya koyarlar. Tezkireler genellikle secili ve edebî sanatlarla süslü nesirle yazıldıkları için üslup incelemeleri için de malzemedirler.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, şair tezkireleri, Arap tezkireleri, Fars tezkireleri, Türk tezkireleri.